

FRANJO BAVEC se je rodil 1. 1917 v Igavasi pri Cerknici kot sin revnih kmečkih staršev. Osnovno šolo je končal v domačem kraju ter ostal – ker ni bilo možnosti za šolanje – doma za pomoč pri kmečkih delih. Ko bi naj šel služiti vojaški rok, je prišla okupacija in že 1. 1941 se je vključil v delo OF. V začetku maja 1942 je odšel v partizane. Bojeval se je vseskozi na Primorskem in na zahodnih mejah slovenskega etničnega ozemlja ter napredoval od komandirja kurirske karavle P – 6, P – 9 prek komandanta bataljona, brigade in odreda do komandanta operativnega štaba za zahodno Primorsko. Po umiku naših enot iz Trsta je ostal do 1. 1949 v coni A (kasneje STO) kot načelnik štaba odreda JLA. Nato je šel v vojaške šole ter opravljal različne dolžnosti v komandi vojne mornarice do upokojitve 1. 1969. Tedaj se je naselil na Kodeljevem in tu je vseskozi aktiven družbenopolitični delavec.

Že v partizanih je pisal dnevnik, katerega prvi del pa je žal izgubljen. Po nekaj prispevkih o razvoju narodnoosvobodilnega gibanja na Primorskem in v Beneški Sloveniji se je že pred upokojitvijo lotil pisanja svojega doslej najobsejnejšega dela Bazoviška brigada. V načrtu pa ima delo o bojih in razvoju partizanskih enot na naših zahodnih mejah, predvsem v Beneški Sloveniji in Reziji.

Iz monografije BAZOVIŠKA BRIGADA, ki je izšla 1. 1970, objavljamo

NAPAD NA RUDNIK

Naslednji bataljonov napad je bil usmerjen na rudnik svinca in cinka v prijaznem planskem mestu Rablju, ki leži globoko v Kanalski dolini, med visokimi vrhovi Julijskih Alp. Mesto ima nadmorsko višino 900 metrov, planina Mangart nad njim se dviga na 2668 m, z italijanske strani pa Višnja gora, visoka 2636 m. V Rabelj vodi cesta iz Bovca čez prelaz Predil, drugo cesto pa so Italijani prebili pod Mangartom. Predor je dolg 4 km. Ta pot pa je krajša za 10 km, če je služila za to, da so delavci iz Trente, Bovca in okolice odhajali v rudnik, zlasti pozimi, ko je pot čez Predil ponavadi neprehodna.

Ko so po kapitulaciji Italije zasedli Rabelj, so Nemci v rudniku takoj nadaljevali s proizvodnjo svinca in cinka, neobhodnima surovinama za nemško vojno gospodarstvo.

Nekaj partizanov, bivših rudarjev iz Rablja in domačinov iz Bovškega, je štabu 3. bataljona predlagalo, naj bi napadli rudnik in tako preprečili eksploatacijo rudnega bogastva.

Štab brigade je odobril načrt štaba 3. bataljona, ki je takoj pripravil vse potrebno za akcijo.

Glavna težava je bila zima, kajti v Alpah je padlo že toliko snega, da je bila pot skoraj neprehodna. Vendar to ni motilo 3. bataljona, ki mu je poveljeval Franc Uršič-Jožko.

V skladu z razmerami so pripravili načrt za napad na rudnik. Podatke, ki so jih dobili od rudarjev-partizanov, so dopolnili s podatki terenskih aktivistov OF in KPS, ki so še delali v rudniku.

Rudnik so stražili italijanski karabinjerji, med njimi je bil tudi kak Nemec. Ta straža je bila bolj zaradi notranjega reda kot zaradi obrambe, ker tedaj v Kanalski dolini ni bilo partizanov. Razen tega je bila v Rablju posadka nemških vojakov v moči ene čete.

Rudnik je imel stroje le na električni pogon. Čim bi zmanjkalo elektrike, bi vsa proizvodnja obstala, rudnik pa bi takoj zalila talna voda in ga uničila. Vodo so črpale črpalke z veliko zmogljivostjo. Rudnik je imel lastno lokalno hidrocentralo na reki Ziljici, ki teče po Kanalski

dolini v Rabeljsko jezero. Pri Mrzli vodi so jo zajezili ter po posebnem predoru pošiljali vodo na turbine. Za primer okvare na hidrocentrali so imeli še dva dizel motorja, ki sta se samodejno vključevala, kot je zmanjkalo toka. Če bi jim minirali in uničili, bi bil rudnik zagotovo uničen. Načrt je predvideval, naj se majhne skupine borcev ponoči neopažno približajo rudniku in hidrocentrali, uničijo straže in minirajo omejene objekte.

Za to naporno in odgovorno akcijo so določili 15 partizanov, med katerimi je bilo največ oficirjev s komandantom in namestnikom komandanta bataljona na čelu. V skupini je bil tudi bataljonski kulturni referent, ki je imel nalogo, da med akcijo v rudniku piše po zidovih parole. V ta namen je vzel s seboj potrebne pripomočke. Drugi so se oskrbeli z zalogo ročnih bomb in minerskega materiala, razstrelivo pa je bilo shranjeno blizu Loga pod Mangartom. Razdelili so se v bojne skupine. V prvi skupini je bil komandant bataljona, njegov namestnik in še dva borca, bivša rudarja, ki sta dobro poznala razporeditev v rudniku.

Imela je nalogo razorožiti stražo v stavbi, v kateri so bile poglavitne rudniške naprave in oba rezervna dizel motorja. Drugo skupino so sestavljali štirje borci s komandirjem čete Matijom Kaščetom-Bovčanom na čelu. Pri vasi Mrzla voda naj bi uničila stražo, prerezala telefonsko linijo med Rabljem in Trbižem ter minirala in uničila vodni jez in stroje v hidrocentrali. Tretja skupina, ki sta jo sestavljala le dva partizana in jo je vodil komandir čete Janko Likar-Sočan, je imela nalogo napasti stražo pri žagi, ki je rezala les za potrebe rudnika, in jo zažgati.

Skupine so bile opremljene z zimsko opremo za globoki sneg, s krpljami in drugim. S seboj so nosili tudi dovolj suhe hrane.

Na pot so odšli 14. decembra popoldne iz Lepenja. V Koritnici je skupina predahnila in nadaljevala pot naslednjo noč. Pri Kluzah je imela težave zaradi sovražne postojanke, ki je pazljivo stražila na prelazu, kjer

je bataljon pred nekaj dnevi vrgel v zrak cesto. Edina prosta pot je bila čez hrib Izgora, visok 1132 m, po skoraj neprehodnih stezah. Vzeli so vodnika domačina, da bi jih peljal čez ta hrib, šest partizanov pa je moralo iti daleč okrog čez Bavščico, kjer je bilo shranjeno razstrelivo še od akcije na cesti pri Kluzah. Po celonočni hoji so prišli do Spodnjega Loga pod Mangartom. Tam je komandant bataljona poslal rudarja – terenca po sveže podatke o stanju v Rablju.

Skupina je počakala na tem mestu do večera 17. decembra, ko so prinesli podatke. Na podlagi teh so še enkrat pregledali načrt napada in spremenili, kar je bilo treba.

Na pot so krenili ob 4. uri 18. decembra. Pred njim je bil najhujši del poti čez Mangart. Ves dan je snežilo, sneg je postal glavna ovira v njihovem napredovanju. Šli so med Vršičem (k. 1914) in goro Vraška škrb (k. 1799) proti planini Rabelj, kamor so prišli popoldne ob 15. uri. Zaradi visokega snega so bili do skrajnosti izčrpani. Tam so še enkrat pregledali načrt napada, razdelili strelivo in pribor. Bili so tik nad Rabljem, ki je ležal pod njimi v globokem snegu, kajti planina je oddaljena le pol ure hoda od mesta.

V mraku je prva krenila skupina s komandirjem Bovčanom po gozdu proti Mrzli vodi, kjer sta bila električna centrala in jez.

Drugi skupini sta morali še počakati do določene ure, da bi prišli v rudnik točno ob 2. uri 19. decembra, ko naj bi se začel napad vseh skupin.

Stražarji so bili presenečeni, da niso dali nobenega odpora. Prva skupina je vdrla v veliko strojnico za razdelitev električnega toka, kjer so bili tudi rezervni dizel motorji. V stavbi sta bila dva delavca, eden je bil oborožen, in dva italijanska karabinjerja. Vsi so se takoj predali, ko so zagledali cevi partizanskih brzostrelk. Razorožili so jih, zvezali in odvedli ven, nakar so pregledali naprave ter določili mesta in stroje, ki jih bodo minirali. Razstreljivo so položili na določena mesta in pripravili miniranje. Medtem ko je komandant bataljona prižgal vrstico, so drugi trije partizani postavili aktivirane ročne bombe pod druge stroje in naprave, nakar so se naglo umaknili. Sledile so močne eksplozije, v tistem hipu pa je tudi zavladala popolna tema. Rudnik je ostal brez električnega toka. Ker so obstale črpalke, ga je voda začela takoj zalivati. Glavni del akcije je popolnoma uspel.

Tudi Bovčanova skupina je uspela minirati in pognati v zrak del jez, ki je dovajal vodo turbinam, ter onespособila hidrocentralo, še poprej pa je porušila telefonski kabel med Rabljem in Trbižem. Tretja skupina je pod bodstvom Sočana tudi opravila nalogo. Odstranila je stražo in zažgala žago, ki pa zaradi snega ni v celoti pogorela. Spotoma se jim je pridružil neki nemški vojak, ki je mislil, da so nemški vojaki. Ko so ga pozvali, naj se preda, se je hotel braniti in je bil ubit.

Bataljonski kulturnik je med tem ves čas pridno pisal po zidovih z rdečo barvo „Živio tovariš Tito!“, „Živio partizani!“, „OF!“, „KPS!“ in z veli-

ALADAR ZAHARIAS

kim žigom odtiskal srp in klavir, da bi dali ljudem vedeti, kdo je izvršil to veliko akcijo.

Vsi so se potem naglo umaknili. Sneg je še vedno padal ter sproti brisal sled. Na določenem zbornem mestu bi se morale vse skupine pričakati. Vsi so bili, le komandirja Bovčana ni bilo med njimi. Čakali so ga še nekaj časa, nakar so morali oditi, da jih ne bi zasedli Nemci. Pozneje so izvedeli, da je pri umiku Bovčan nekje padel čez kamnito steno, ne da bi ga kdo opazil. Pri tem si je zlomil nogo. Uspelo mu je, da se je privlekel do neke hiše, kjer je iskal pomoč. Zdravil se je blizu Rablja, vendar so zanj nekako izvedeli Nemci in ga ujeli. Po dolgem zasliševanju in mučenju so ga potem v Rablju ustrelili.

Akcija je popolnoma uspela.

Rudnik je bil uničen, proizvodnja svinca in cinka je prenehala. Razen tega so zaplenili štiri puške in dve pištoli s strelivom. Vsa skupina se je po napornem pohodu srečno vrnila v bataljon.

Divizija 3. bataljona 18. brigade je globoko odjeknila po vsej Kanalski dolini in na Bovškem. Sovražnik je zaman preiskoval, kje so partizani, in razen Bovčana ni dobil nikogar v roke. Rudarje so morali odpustiti. Večina tistih, ki so bili doma iz Bovške okolice, je odšla v partizane. Tretji bataljon se je tedaj močno okrepil z novimi borci – rudarji.

Za to uspelo akcijo je 3. bataljon dobil tudi pohvalo in priznanje od štaba brigade, štaba 32. divizije in od glavnega štaba NOV in POS, ki je izdal posebno dnevno povelje.

Povelje se glasi:

„Tretji bataljon 18. brigade 27. divizije je uničil 18. decembra 1943 rudnik svinca in cinka v Rablju na Koroškem. Partizani so za ceno velikih naporov prišli čez planino, visoke čez 2000 m, po velikem globokem snegu in se neopaženo približali rudniku. Rudnik je popolnoma uničen. Nemci so morali odpustiti dela rudarje, ki so se v večini pridružili partizanom.“

Za veliko vzdržljivost in požrtvovalnost, hrabrost in iznajdljivost dajemo borcem, politkomisarjem in oficirjem 18. brigade

POHVALO IN PRIZNANJE

Požrtvovanje in hrabrost te enote ob rušenju sovražnih naprav naj bodo primer vsem enotam NOV in PO Slovenije.“

JOŽE MOŠKRIČ – pesnik nam ni nepoznan: pred meseci smo ga predstavili s predvojnimi pesmimi. Sedaj pa objavljamo medvojne njegove pesmi, in sicer po eno jetniško in borbeno!

ZAMREŽENO OKNO

Mreža na oknu, vrata železna,
postelja v kotu, to moje je vse.
Osem korakov meri po dolgem
celica moja in tri še počez.

Po celici stopam, korake si štejem,
od okna do vrat in tudi nazaj.
V Šentpetru je ura bila že osem,
že zdavnaj sem slišal iz mesta tramvaj.

Življenje je zunaj na vsakem koraku,
pri svojem je delu vsaki že stan.
Jaz pa še vidno ždim v somraku,
ker v celico mojo ne pride še dan.

Po celici stopam, korake si štejem,
od okna do vrat in zopet nazaj.
Ura za uro počasi mineva.
Oh, kako dolg bo zopet ta dan!

DVIGNI SE, NAROD!

Slovenska je zemlja v črno odeta,
kljub snežni odeji vsa je temna.
Bila nam je vedno mila in sveta,
zlasti pa danes v morju solza.

Slovenska je zemlja s krvjo prepojena,
narod slovenski teptan in pregan.
V črnem obupu slovenska je žena,
išče otroke, a kliče zaman.

Težki so dnevi, ko narod v okovih
išče rešitve, v obupu ječi.
Pepel se kopiči v požganih domovih,
osveta krvava na duši leži.

Dvigni se, narod, raztrgaj okove,
zemlja slovenska naj tebi rodi!
Tujec naj čuti, da želje njegove
so strte v prah od slovenske pesti!

OŽIVLJENI GOZDOVI

V gozdovih slovenskih klije življenje,
pomlad je pregnala viharje in mraz.
Pozabljeno že je zimsko trpljenje,
cvetovi pomladni oživljajo laz.

Prijazni postali so naši gozdovi,
le pesem slovenska v njih se glasi.
Odkar so požgani naši domovi,
raja slovenska v gozdove hiti.

Prapor svobode v njih so razvili
sinovi slovenski, da čudi se svet.
Le kje so se vzeli ti partizani,
saj naroda vsega je komaj za pest!

Se zemljo trpečo teptajo sovragi,
še vedno nad nami nebo se mračí,
a narod slovenski v borbi krvavi
za svojo svobodo krepi si moči.

Po zemlji slovenski gorijo kresovi,
pokajo puške, preliva se kri.
Vandali besnijo v jezi togotni,
borec slovenski pa kliče v temi:

„Glejte, že vstaja zarja rumena,
ki bo pregnala sence noči.
Bratje, pokonci, sila nobena
več ne poruši, kar se gradi!“

Kakor je sonce mrzle viharje
pregnalo z zemlje, ki sonca želi,
tako bomo jutri pognali vandale
čez Sočo in Dravo, od kjer so prišli.

Tedaj se bo pela pesem svobodi,
svobodi teptani, zaničevani,
svobodi želeni, s krvjo priborjeni,
zanamcem vsem našim skrbno varovani!

